

การออกแบบหนังสือภาพประกอบอัตลักษณ์ส้มโปร่ง
ในอีสานกลาง

A Study on Design Illustration Book Identity
The Open Sim In Middle Area
of North - Eastern Part of Thailand

อาทิตญา อุตตะมะธนานนท์¹
Atitayta Uttamatananont
บุรินทร์ เปล่งดีสกุล²
Burin Plengdeesakul

¹ นักศึกษาหลักสูตรศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาศิลปะและวัฒนธรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ประจำสาขาวิชาทัศนศิลป์
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาประวัติและความเป็นมา สิมโปรงในอีสานกลาง 2) เพื่อศึกษา อัตลักษณ์สิมโปรงในอีสานกลาง 3) เพื่อ ออกแบบหนังสือภาพประกอบอัตลักษณ์สิมโปรง ในอีสานกลางโดยใช้วิธีเก็บ รวบรวมข้อมูลภาคเอกสารและภาคสนามด้วยการสำรวจการสังเกตแบบไม่มี ส่วนร่วมและการสัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ คือ ภาครัฐ 1 คน และภาคชุมชน 30 คน ผู้ปฏิบัติ คือ ผู้ที่ปฏิบัติการ ทางด้านออกแบบ 3 คน ผู้เกี่ยวข้อง คือ ชาวบ้าน 15 คน และ กลุ่มเป้าหมายผู้บริโภคหนังสือภาพประกอบสำหรับเยาวชนอายุ 14 - 18 ปี ผู้อ่าน หนังสือภาพประกอบ 50 คน โดยใช้ทฤษฎีแพร่กระจาย ทางวัฒนธรรม, ทฤษฎี อัตลักษณ์, ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ ในการวิเคราะห์นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล เชิง พรรณนาวิเคราะห์ประกอบภาพถ่ายและภาพวาด

ผลการวิจัยพบว่า ประวัติความเป็นมาของสิมโปรงในอีสานกลางสามารถ แบ่งช่วงอายุได้โดยเริ่ม ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 24 ถึงพุทธศตวรรษที่ 25 ซึ่งอยู่ในช่วง พ.ศ 2300-2500 มีอายุประมาณ 259 - 95 ปี โดยสามารถแบ่งช่วงอายุ สิมโปรงใน อีสานกลางได้ดังนี้ 1) พ.ศ 2300-2349 เป็นสิมขนาดเล็ก มุงหลังคาด้วยแปนเกล็ด ไม่นิยมทำเสารับปีกนก นิยมก่อผนังด้านหลังพระประธานทึบส่วนด้านหลังข้างก่อ ลอดหล่นลงมาเป็นชั้นบันได 2) พ.ศ 2350-2399 เริ่มมีพัฒนาการ มุงกระเบื้องดินขอ หลังคาพบเห็นใน ลักษณะเริ่มมีปีกนกมากขึ้น 3) พ.ศ 2400-2449 เป็นสิมโปรงขนาด 3 ช่วงเสา และเริ่มพบเห็นการ ตกแต่งหน้าบัน ฮ้างผึ้งและคันทวยมากขึ้น ผนังด้าน ข้างมีการเจาะช่องหน้าต่าง 4) พ.ศ 2450-2499 เป็น สิมที่มีขนาดใหญ่ขึ้น และมี รายละเอียดส่วนตกแต่งที่มากขึ้นอ่อนช้อยเริ่มแฝงคติธรรมเข้ามาในการตกแต่ง นอกจากนี้

การศึกษาอัตลักษณ์สิมโปรงในอีสานพบว่า อัตลักษณ์ด้านโครงสร้างและ สัดส่วนเป็นสิมที่มีขนาด ไม่เกิน 3 ช่วงเสา ก่อผนังทึบเฉพาะด้านหลังพระประธาน ส่วนด้านข้างก่อลุดหล่นเป็นชั้นบันไดอัตลักษณ์ ด้านวัสดุและเทคนิค ส่วนฐานและ ส่วนเรือนนิยมก่ออิฐฉาบปูนชะทวย ส่วนยอดนิยมใช้ไม้เป็นโครงสร้าง ทั้งหมด

อัตลักษณ์ด้านการตกแต่งส่วนฐาน นิยมทำเป็นรูปบัวคว่ำบัวหงาย ส่วนเรือนจะไม่นิยมมีการตกแต่งมาก มักพบเพียงคันทวยนิยมแกะสลักเป็นรูปนาค ยอดในภายหลังพบส่วนตกแต่งที่ช่อฟ้า โถง ลายอง หางหงษ์ สีหน้าและฮั้งผั่ง ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมอัตลักษณ์ลิมโปรงในอีสาน กลางนำมาเป็นสื่อกลาง สำหรับการออกแบบหนังสือภาพประกอบเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่มีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของอีสานกลางโดยแท้จริง โดยนำผลการวิจัยมาออกแบบหนังสือภาพประกอบอัตลักษณ์ ลิมโปรงในอีสานกลางภายใต้แนวคิดเพื่อการอนุรักษ์และเผยแพร่และได้ผลตอบรับจากกลุ่มเป้าหมาย คือ เยาวชนอายุ 14 - 18 ปี มีความพึงพอใจต่อหนังสือภาพประกอบอยู่ในระดับดีมาก

คำสำคัญ : ลิมโปรง, อัตลักษณ์, อีสานกลาง, การออกแบบหนังสือภาพประกอบ

Abstract

The aim of this research are as followed: 1) to study the history and background of open sim in middle Isan. 2) to study the identity of open sim in middle Isan. 3) to come up with the design of an illustrated book on the identity of open sim in middle Isan. The data was collected from the documents and field visits. The tools used within this research are surveys, non-participant observation, and interviews. The sample group consist of experts: 1 government officer and 30 community members; practitioners: 3 designers; and related parties: 15 villagers, 50 consumers for the illustrated books aimed for 14 -18 years old. This research was analyzed based on the following theories: Cultural Diffusion Theory, Identity Theory, and Aesthetic Theory which were presented using descriptive analysis to accompany the pictures and drawings.

The result from the research shows that the history and the background of the open sim in middle Isan can be categorized based on their ages starting from the 24th Buddhist era to the 25th Buddhist era; which should fall between the year 1757-1957 with the total of 259-95 years. The age of the open sim in Isaan can be categorized into the following: 1) 1757-1806. The sim were small with wooden shingles without colonnades. A solid wall was normally built behind the Buddha image. The side of the back part was normally designed as stair steps. 2) 1807-1856. The clay tiles were developed to be used for the roof with more integration of colonnades. 3) 1857-1906. The open sim were built with a three-column wide, Hung Pung and Khun Tuay gables are used for decorations and windows were installed on the side walls. 4) 1907-1956. The size of the sim was bigger and more detail were put into the decorations with the integration of Buddhist morals. Moreover, the study of the open sim in Isan shows that the structure and the ratio of the sim in Isan were not bigger than three-column wide, solid wall was built at the back of the Buddha image and the side of the back was built as stairsteps. As for the materials and techniques, the base and the walls were built using the Cha Thai cement (locally made cement) while the roof were mainly made from wood. Another identity is the base was mostly built in the Bus-kwam-Bua-ngay shape. The rest of the building were not much decorated except for the gables which were normally crafted into shapes of nagas. More decorations were found in the Cho Fa, Ngo, Lam Yong, Hang Hong, Si Na, and Hung Pung. The researcher had accumulated the identities of the Sims in true middle Isan to reflect the local architectural value that is unique

to Isan and use the result to design an illustrated book for the open sim in Isaan under the ideology of preservation and dissimilation and the had received very good responses from the target group which were 14-18 year towards the illustrated books.

Keywords : Open sim, Identity, Middle Area Of North - Eastern Part Of Thailand, A Study On Design Illustration Book

1. บทนำ

ภาคอีสานของประเทศไทยแบ่งออกเป็นอีสานตอนบนตอนกลางและตอนล่างชุมชนอีสานได้ก่อเกิด อารยธรรมสืบเนื่องกันมาเป็นเวลานานเริ่มตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 19 ภูมิภาคอีสานจึงได้ก่อเกิด ศิลปวัฒนธรรมสืบเนื่องต่อกันมาโดยเรียกกันว่า ศิลปวัฒนธรรมกลุ่มชนสายวัฒนธรรมไต-ลาว หรือ ที่เรียกรวมกันว่า “ศิลปวัฒนธรรมล้านช้าง” วัฒนธรรม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นมานับตั้งแต่ ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี กฎหมาย ศิลปะ จริยธรรม รวมไปถึงศาสนา วิโรฒ ศรีสุโร (2536) ชาวอีสานมีความศรัทธาและความยึดมั่นต่อพระพุทธศาสนา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน “วัด” เป็นหลักของ พุทธศาสนามีความสำคัญกับคนอีสานเมื่อตั้งบ้านเมืองแล้วก็พร้อมใจกันตั้งสถานที่ยึดเหนี่ยวใจคุ้มครอง ปกป้องรักษาบ้านเมืองนั้นๆ คือ วัด สุวิทย์ จิระมณี(2533) ซึ่งวัดเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เข้าใจถึงประวัติที่มาและสภาพของชุมชน มีส่วนช่วยให้สามารถทราบถึงระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานของชุมชนนอก จากนั้นวัดยังสะท้อนให้เห็นถึงศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่นตลอดจนวิวัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏ ในงานศิลปสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นได้ดีกว่าสิ่งอื่นใด

“สิม” เป็นสถานที่หลักที่สำคัญที่สุดของวัด ในฐานะเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เสมือนเป็นที่ประทับของ พระพุทธเจ้า วิโรฒ ศรีสุโร(2536) ได้กล่าวไว้ว่า “สิม” มาจากคำว่า “สีมา” ซึ่งหมายถึงขอบเขตที่กำหนด ขึ้นเพื่อใช้ในกิจกรรมของสงฆ์ในทาง

พุทธศาสนากิจ ของสงฆ์เรียกว่า “สังฆกรรม” ในภาคอีสานพบเห็นสิม 2 รูปแบบ คือ ความสืมาที่ชาวบ้านเรียกว่า สิมบกและสิมน้ำ “สิมน้ำ” คือ ความจำเป็นเร่งด่วน ในการทำ สังฆกรรมในพื้นที่ห่างไกล ซึ่งยังไม่มีวัดหรือมีเพียงที่พักสงฆ์ที่ยังขาดสิมอัน ได้ผูกพัทธสีมาถูกต้องตามวินัย บัญญัติ “สิมบก” นับเป็นสถาปัตยกรรมของสถาปนิก พื้นบ้านอีสานอย่างแท้จริงเพราะเป็นการบอกถึงภูมิ ปัญญาช่างพื้นบ้านมาตั้งแต่อดีต สถาปนิกพื้นบ้านได้สั่งสมแก้ไขตัดแปลงต่อกันมาเรื่อยๆ เป็นเวลายาวนาน จะเห็น ได้ชัดว่าสิมบกจะไม่ใหญ่โตเมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่น

สิมบก มีการจัดรูปแบบสิม ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ สิมทึบและสิมโปร่ง “สิมทึบ” มีอายุประมาณ 190 - 73 แปลนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 2 - 4 ช่วงเสา หรืออาจมากกว่านั้น “สิมโปร่ง” มีอายุ 272 - 73 เป็นสิมที่ไม่ทำผนังปิดทั้งหมด ปิดทึบเฉพาะด้านหลัง พระประธานแปลนรูปสี่เหลี่ยม ผืนผ้าด้านยาว 2 - 3 ช่วงเสา ผนังอีก 3 ด้านเปิดโล่งส่วนด้าน ข้างใกล้พระประธานมักนิยมก่ออิฐสูงเป็น ชั้นบันได บังพระประธานไว้ ด้านทางเข้าไม่ทำกรอบประตูแต่เจาะช่องจากกำแพงระเบียง เท่านั้น

สิมโปร่ง ถือ เป็นผลงานของสถาปนิกพื้นบ้านอีสานที่สามารถแก้ปัญหาในเชิงช่างเพื่อตอบสนอง การใช้สอยตามสภาพแวดล้อมภูมิอากาศของชุมชนอีสาน จึง ได้สร้างศาสนาคารที่มีความโปร่ง เพื่อสามารถ ระบายอากาศร้อน จนเกิดเป็นเอกลักษณ์อันบริสุทธิ์ของสิมอีสานอย่างแท้จริงที่มีความเรียบง่ายตอบสนอง เพียง ประโยชน์ ใช้สอยรู้จัก “รู้ อยู่ รู้ ตี รู้ มี รู้ พอ” ตามครรลองในวิถีชีวิตของคนอีสานและ ถูกต้องตาม พุทธปรัชญาที่เน้นให้สมณะรู้จักใช้ชีวิตอย่างสมถะและละวางจึงสมควร เรียก สิมโปร่ง ว่าเป็นสิมอีสานที่ แสดงถึง “สมณะสถาปัตยกรรม” อย่างแท้จริง

สิมโปร่ง ปรากฏอยู่ทั่วไปเป็นจำนวนมากในเขตพื้นที่อีสานตอนกลางได้แก่ จังหวัดขอนแก่น ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์และมหาสารคาม ซึ่งอีสานกลางเป็นเป็นชุมชน รุ่งเรืองในอดีตแถบแม่น้ำชีมีการสั่งสม วัฒนธรรมด้านสถาปัตยกรรมที่เด่นชัดกว่า ภูมิภาคอื่นๆ จากงานวิจัยของ สุวิทย์ จิระมณี (2533) ได้กล่าว ไว้ว่า แถบอีสานตอนบน และแถบริมแม่น้ำโขงได้รับอิทธิพลกรรมล้านช้างโดยตรงและนอกจากนี้ยังได้

รับอิทธิพลวัฒนธรรมเข้ามาผสม ส่วนอีสานตอนกลางเป็นกลุ่มวัฒนธรรมเขมรสวยและกลุ่มวัฒนธรรมไทยโคราช จึงเห็นได้ว่าอีสานกลางเป็นบริเวณที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมท้องถิ่นอื่นน้อยที่สุด ดังนั้นจึงแสดงให้เห็น ว่า สิมโปรง เป็นสิมพื้นถิ่นที่นิยมสร้างตามแบบประเพณีนิยมของชาวอีสานอย่างแท้จริงนับได้ว่าสิมโปรงมีลักษณะเฉพาะที่มีคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมโดยมีการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด วัฒน ยอดอิม (2545) โดยเฉพาะสิมที่มีลักษณะเฉพาะถิ่นมีอายุเก่าแก่บางหลังอาจมีการใช้งานจนกระทั่งปัจจุบันหรือบางหลังไม่ได้ใช้งานแล้วและขาดการดูแลจนทำให้มีสภาพชำรุดทรุดโทรมมากไม่ได้รับความสนใจ ปล่อยให้ปรักหักพัง ตามกาลเวลาจึงเป็นปัญหาที่ต้องตระหนักในการศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ศิลปะด้านสถาปัตยกรรมสิมโปรงเนื่องจากสิมโปรงเป็น สิมบก ที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดจึงเกิดการชำรุดทรุดโทรมจึงได้เกิดการบูรณะใหม่จนผิดเพี้ยนจากต้นแบบ และการรื้อถอนแล้วนิยมสร้างแบบใหม่อย่างภาคกลาง ทำให้งานศิลปกรรมที่มีคุณค่าใน พื้นถิ่นนั้นมีจำนวนที่ลดน้อยลงล้วนเป็นประเด็นปัญหาที่ควรได้รับการศึกษาวิจัย

สถาปัตยกรรมสิมพื้นถิ่นในภาคอีสานได้มีผู้สนใจทำการศึกษาไว้อย่างกว้างขวาง เช่น วิโรฒ ศรีสุโร (2536) ได้ศึกษาเรื่องสิมอีสาน, ตึก แสนบุญ (2553) ได้ศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ในส่วนตกแต่งองค์ประกอบสถาปัตยกรรมศาสนคารพื้นถิ่นไทยอีสานกับ สปป.ลาว, วัฒน ยอดอิม (2545) ได้ศึกษาเรื่อง สิมพื้นถิ่นในเขตอีสานตอนบน, สุวิทย์ จิระมณี (2533) ได้ศึกษาเรื่องสิมพื้นถิ่นอีสานตอนกลาง, นงนุช ภูมาลี (2552) ได้ศึกษาเรื่องสกุลช่างพื้นบ้านสิมอีสานในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด, พรรณธิพา สุวรรณ (2556) ได้ ศึกษาเรื่องสิมพื้นบ้านภาคอีสานจังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น จากงานวิจัยทั้งหมดจะเห็นได้มีผู้วิจัยเกี่ยวกับ เรื่องสิมเป็นจำนวนมาก แต่ยังไม่มีการศึกษาเฉพาะเจาะจง ในเรื่องอัตลักษณ์สิมโปรงในอีสานกลางโดย เฉพาะและยังไม่มีผู้รวบรวมอัตลักษณ์สิมโปรงทั้งหมดในอีสานกลางไว้เพื่อนำมาออกแบบเป็นหนังสือภาพ ประกอบเพื่อเป็นการอนุรักษ์และส่งเสริมให้เยาวชนและคนรุ่นหลังได้เกิดความเข้าใจซาบซึ้งกับอัตลักษณ์ ในรูปแบบของสถาปัตยกรรมอีสานโดยแท้จริงโดยไม่ทอดทิ้งอัตลักษณ์ดั้งเดิมและเป็นการชี้้นำให้เกิดความ ใส่ใจในมรดกวัฒนธรรม

อิสานมากยิ่งขึ้นซึ่งภาพประกอบสามารถเป็นสื่อกลางทำให้สามารถมองเห็นภาพของอัตลักษณ์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

โดยเฉพาหนังสือภาพประกอบสำหรับเด็กและเยาวชน ถวัลย์ ภาศจรัส (2539) ได้เสนอหลัก การออกแบบหนังสือภาพประกอบไว้ดังนี้อายุ 1-3 ปี จะชอบเรื่องสั้นโครงของเนื้อหาไม่ซับซ้อนอายุ 4-5 ปี จะชอบเทพนิยายหนังสือ เกี่ยวกับสัตว์ อายุ 5-8 ปี สนใจภาพหนังสือที่มีเนื้อหา เรื่องง่ายๆที่อ่าน เข้าใจด้วยตัวเอง เนื้อหาซับซ้อนไม่มากนักเด็กจะเข้าใจได้อายุ 8-10 ปี ชอบนวนิยายสารคดีชอบอ่านหนังสือ ด้วยตนเองชอบอ่านหนังสือที่มีเนื้อหาสาระเรื่องวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เครื่องยนต์กลไกชีวประวัติของบุคคลสำคัญ เด็กผู้หญิงสนใจกลอนมากกว่าเด็กผู้ชาย ภาษาที่ใช้เขียน ให้เด็กวัยนี้อ่านควรใช้ภาษาพูดเด็กจะให้ ความสนใจติดตามอ่านมากยิ่งขึ้น อายุ 11-17 ปี การเขียนเรื่องให้เด็กวัยนี้อ่านจะต้องใช้เทคนิคและกรรมวิธี เช่นเดียวกับการเขียนสำหรับผู้ใหญ่เด็กวัยนี้ชอบอ่านเรื่องยาวแต่ไม่ยาวมากนักเรื่องที่มีเนื้อหาสาระเรื่องสมจริงแต่ก็ยังไม่นิ่งไปในทางวิชาการมากจนเกินไปเพื่อความผ่อนคลายและเบาสมอง

จากการศึกษาเบื้องต้น พบว่าหนังสือศิลปะวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับลิมที่ปรากฏส่วนใหญ่เป็นหนังสือเชิงวิชาการทำให้เยาวชนส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ความสนใจและหันไปสนใจสื่ออิเล็กทรอนิกส์มากขึ้น ซึ่งผู้วิจัยเล็งเห็นว่า “ลิมโปรง” เป็นลิมที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดและมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสาน และปัจจุบันมี จำนวนลดน้อยลงและเสื่อมโทรมไปตามกาลเวลา จึงควรปลูกฝังและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมให้กับเยาวชน รุ่นหลังได้ทราบและเข้าใจถึงศิลปวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสาน

จากความสำคัญข้างต้น จึงได้นำการออกแบบหนังสือภาพประกอบเพื่อนำมาเป็นสื่อกลางเพื่อให้ เข้าถึงกลุ่มเยาวชนอายุ 14 - 18 ปี ให้ได้มากที่สุด ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดและมีความสนใจต้องการที่จะศึกษา อัตลักษณ์ลิมโปรงในอีสานกลาง ซึ่งเป็นกรรวบรวมอัตลักษณ์ลิมโปรงในอีสานกลางเป็นครั้งแรกเพื่อ เป็นการอนุรักษ์เรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรม สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมและเป็นการเผยแพร่

อัตลักษณ์ สิมโปรงในอีสานกลางต่อเยาวชนอายุ 14 - 18 ปี เพื่อเผยแพร่ความรู้และความเข้าใจผ่านหนังสือภาพ ประกอบที่ลดความเป็นวิชาการลง และสอดแทรกภาพประกอบเนื้อหาเพื่อความผ่อนคลายเบาสมองให้เกิด ความน่าสนใจยิ่งขึ้นเพื่อถ่ายทอดคุณค่าของอัตลักษณ์สิมโปรงในอีสานกลาง และคุณค่าของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นซึ่งเป็นการอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมอีสานเพื่ออนุชนรุ่นหลังสืบไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาสิมโปรงในอีสานกลาง
- 2.2 เพื่อศึกษาอัตลักษณ์สิมโปรงในอีสานกลาง
- 2.3 เพื่อออกแบบหนังสือภาพประกอบอัตลักษณ์สิมโปรงในอีสานกลาง

3. ขอบเขตการวิจัย

3.1 ขอบเขตเนื้อหา

งานวิจัยเล่มนี้มุ่งเน้นที่จะศึกษาอัตลักษณ์ในรูปแบบของสิมโปรงที่ปรากฏในอีสานตอนกลาง ซึ่งได้แก่ จังหวัดร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคาม และนอกจากนั้นยังนำมาออกแบบเป็นหนังสือ ภาพประกอบซึ่งมุ่งศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับหลักการออกแบบหนังสือภาพประกอบเพื่อแสดงออกถึงอัตลักษณ์สิมโปรงในอีสานกลาง

3.2 ขอบเขตพื้นที่

ขอบเขตพื้นที่บริเวณตอนกลางของภาคอีสาน ได้แก่ ร้อยเอ็ด, กาฬสินธุ์, ขอนแก่น, มหาสารคาม เหตุที่เลือกขอบเขตพื้นที่ดังกล่าว คือ สิมโปรงปรากฏทั่วไปบริเวณตอนกลางของอีสานมากที่สุดและเนื่อง จากบริเวณตอนกลางของภาคอีสานตอนกลางเป็นชุมชนที่เจริญรุ่งเรือง ในอดีตแถบลุ่มแม่น้ำชีมีการสังสม วัฒนธรรมทางรูปแบบสถาปัตยกรรมเด่นชัดกว่าส่วนอื่นของภาคอีสานเนื่องจากว่าแถบอีสานตอนบนและแถบริมน้ำโขงโดยทั่วไปได้รับอิทธิพลศิลปะกรรมล้านช้างโดยตรงส่วนอีสานตอนล่างได้รับอิทธิพลจากกลุ่มสายวัฒนธรรมเขมร-ส่วยและกลุ่มวัฒนธรรม

ไทยโคราซที่มีความโน้มเอียงไปทางภาคกลางและเป็นพื้นที่ที่มีผู้รู้และผู้เกี่ยวข้องที่จะให้ข้อมูลในการศึกษาได้

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 4.1 ทราบถึงประวัติความเป็นมาสิมโปรงในอีสานกลาง
- 4.2 ทราบถึงอัตลักษณ์สิมโปรงในอีสานกลาง
- 4.3 ได้หนังสือภาพประกอบอัตลักษณ์สิมโปรงในอีสานกลาง

5. วิธีดำเนินการวิจัย

5.1 กลุ่มเป้าหมาย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยเน้นศึกษากลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยเลือกมาคือ สิมโปรงในอีสานกลาง ที่อยู่ในจังหวัด ร้อยเอ็ด ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ กลุ่มผู้รู้ ได้แก่ ภาครัฐและภาคชุมชน ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับสิมโปรงในอีสานกลาง กลุ่มผู้ปฏิบัติ ได้แก่ ผู้มีความรู้ด้านการออกแบบ หนังสือภาพประกอบ และกลุ่มผู้เกี่ยวข้องแยกออก เป็น 2 กลุ่ม คือ 1) ผู้เกี่ยวข้องด้านเนื้อหา ได้แก่ ชาวบ้านในชุมชนที่พบสิมโปรง 2) ผู้เกี่ยวข้องด้านหนังสือภาพประกอบกลุ่มเป้าหมาย ผู้บริโภคหนังสือภาพ ประกอบเยาวชนอายุ 14-18 ปี

5.2 เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสำรวจ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์และแบบ ประเมินหนังสือ

5.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้ข้อมูลจากเอกสารและภาคสนามโดยมีลำดับการเก็บข้อมูล คือ สสำรวจข้อมูลจากเอกสาร ตำรา วรรณกรรม งานวิจัยและข้อมูลจาก บุคคลจากนั้นสำรวจ และลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลอัตลักษณ์ในรูปแบบของสิมโปรงใน อีสานกลาง โดยใช้แบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์

5.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

โดยการนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาจัดเป็นหมวดหมู่เพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่วางเอาไว้ จากนั้นทบทวนความสมบูรณ์ของข้อมูลที่ได้มาจากการเก็บข้อมูลทั้งภาคเอกสารและสนาสนำข้อมูลทั้งหมดมาสังเคราะห์ตามกรอบแนวคิดการวิจัยและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องจัดกระทำข้อมูลในเชิงพรรณนาวิเคราะห์นำข้อมูลมาตรวจสอบความสมบูรณ์ความถูกต้องของข้อมูลมาจัดเรียงเป็นหมวดหมู่ให้เรียบร้อยเพื่อง่ายต่อการวิเคราะห์ข้อมูลสรุปข้อมูลจากเครื่องมือแต่ละกลุ่มนำข้อมูลที่ได้มาเรียงเรียงตามความมุ่งหมายของการศึกษาเชิงพรรณนาหลังจากการจัดกระทำข้อมูลเรียบร้อยแล้ว

จากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาตรวจสอบแล้วจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงคุณภาพอย่างเป็นระบบเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อหาแนวทางในการทำวิจัยเรื่องอัตลักษณ์สิมโปรงในอีสานกลางให้บรรลุผล

จากนั้นนำอัตลักษณ์สิมโปรงในอีสานกลางจากการวิเคราะห์เบื้องต้นมาเป็นแนวทางในการออกแบบโดยมีกระบวนการออกแบบโดยรวบรวมข้อมูลจากการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายเยาวชนอายุ 14-18 ปี สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านออกแบบและข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อกำหนดแนวทางการออกแบบ หนังสือภาพประกอบและทดสอบสมมติฐานการวิจัยโดยใช้แบบทดสอบ Pre-Test และดำเนินการออกแบบภายใต้แนวคิดการออกแบบหนังสือภาพประกอบอัตลักษณ์สิมโปรงในอีสานกลาง จากการกำหนดในเบื้องต้น นำมาออกแบบ และสร้างสรรค์ผลงานการออกแบบหนังสือภาพประกอบอัตลักษณ์ สิมโปรงในอีสานกลางหลังจากออกแบบหนังสือเสร็จสมบูรณ์นำหนังสือภาพประกอบไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมายเยาวชนอายุ 14-18 ปี ที่ได้กำหนดไว้ข้างต้น โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D) และ ทดสอบสมมติฐานการวิจัยโดยใช้แบบทดสอบ Post-Test

5.5 การนำเสนอข้อมูล

เป็นการนำเสนอข้อมูลเชิงบรรยายด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จาก ข้อมูลนำเสนอผลการวิจัย ในรูปแบบของการรายงานเชิงพรรณนาวิเคราะห์ พร้อมทั้งนำเสนอผลงาน เป็นหนังสือภาพประกอบ อัตลักษณ์ในรูปแบบของลิมโปรง ในอีสานกลางและนำหนังสือดังกล่าวนำมาเผยแพร่ต่อไป

6. ผลการวิจัย

วิทยานิพนธ์เรื่องการออกแบบหนังสือภาพประกอบอัตลักษณ์ลิมโปรงใน อีสานกลางผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ เก็บข้อมูลภาคสนามโดยนำเสนอผลการวิเคราะห์ตาม วัตถุประสงค์พบว่า

6.1 ประวัติความเป็นมาของลิมโปรงในอีสานกลาง

จากประวัติความเป็นมาของลิมโปรงในอีสานกลางทั้งจากภาค เอกสารและภาคสนาม พบว่า ความเป็นมาของลิมโปรงในอีสานกลาง เริ่มตั้งแต่ พุทธศตวรรษที่ 24 มีการดัดแปลงเปลี่ยนแปลงรูปแบบ ที่มีสภาพภูมิอากาศสภาพสังคม และการปกครองสภาพทางเศรษฐกิจ สภาพทางความเชื่อ และศาสนาการใช้วัสดุ และโครงสร้างทางช่างลักษณะ เด่นชัด คือ ก่ออิฐเต็มผนังหรือเกือบเต็มเฉพาะส่วน หลังพระประธาน ส่วนผนังทั้งสองด้านข้างก่อเต็มเฉพาะส่วนข้างองค์พระประธาน แล้วลดหลั่นคล้ายขั้นบันไดลงมาทางด้าน หน้า ลิมโปรงมีการก่อสร้างที่เรียบง่ายเน้น เพียงประโยชน์ใช้สอยและได้พัฒนาต่อมาเป็นรูปแบบ ลิมทึบ และลิมญวน ในคราว หลังแต่จากการสำรวจนั้นปีที่สร้างลิมทึบและลิมญวนยังสามารถพบเห็นได้มากกว่า ลิมโปรงที่สร้างในคราวเดียวกันอยู่บ้าง จึงสามารถสรุปได้ว่าการสร้างลิมในลักษณะ ลิมโปรงมีความเป็นไปได้ที่จะสิ้นสุดประมาณพุทธศตวรรษที่ 25 ซึ่งลิมโปรงพบมาก ในอีสานตอนกลางประกอบไปด้วย 4 ได้แก่ จังหวัดร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคาม จากข้อมูลบางแห่งไม่มีหลักฐานกล่าวถึง อายุและปี ที่สร้างได้แน่ชัด ดังนั้นการกำหนดปีที่สร้างโดยประมาณจากแบบสำรวจและสัมภาษณ์ ได้ดังนี้

สิมโปรงในอีสานกลาง				
วัด	ตำแหน่ง	ปีที่สร้าง สิมโปรง	ช่วง อายุสิม	ประเภท
วัดดงบังมงคลาวาส	บ.ดงบังเก่า ต.ห้วยโพธิ์ อ.เมือง จ.กาฬสินธุ์	พ.ศ 2300	259 ปี	ไม่มีเสารับปีกนก
วัดโพธิ์ชัยหลุบใน	บ.หลุบ ต.หลุบ อ.เมือง จ.กาฬสินธุ์	พ.ศ 2300	259 ปี	ไม่มีเสารับปีกนก
วัดบ้านไต้	บ.ไต้ อ.พระยืน จ.ขอนแก่น	พ.ศ 2355	204 ปี	มีเสารับปีกนก
วัดกลางโคกค้อ	บ.โคกค้อ ต.ยางตลาด อ.ยางตลาด จ.กาฬสินธุ์	พ.ศ 2363	196 ปี	มีเสารับปีกนก
วัดประสิทธิ์ไชยาราม	บ.หนองสอ ต.ลำปาว อ.เมือง จ.กาฬสินธุ์	พ.ศ 2388	171 ปี	มีเสารับปีกนก
วัดกองศรี	บ.มูลนาค ต.โพธิ์ไชย อ.โคกโพธิ์ชัย จ.ขอนแก่น	พ.ศ 2399	160 ปี	มีเสารับปีกนก
วัดบ้านชาติ	บ.ชาติ ต.หัวช้าง อ.จตุรพักตรพิมาน จ.ร้อยเอ็ด	พ.ศ 2400	159 ปี	ไม่มีเสารับปีกนก
วัดโพธิ์ศรี	บ.เปอพาน ต.พระธาตุ อ.นาตุณ จ.มหาสารคาม	พ.ศ 2415	144 ปี	ไม่มีเสารับปีกนก
วัดโพธิ์พัฒนาาราม	บ.สูงเนิน อ.คำม่วง จ.กาฬสินธุ์	พ.ศ 2420	139 ปี	ไม่มีเสารับปีกนก
วัดไตรภูมิ	บ.ผือฮี ต.ดงแดง อ.จตุรพักตรพิมาน จ.ร้อยเอ็ด	พ.ศ 2431	128 ปี	ไม่มีเสารับปีกนก
วัดห้วยสนุก	บ.เปือย ต.เหล่า อ.วังขุบุรี จ.ร้อยเอ็ด	พ.ศ.2431	128 ปี	มีเสารับปีกนก
วัดรังษี	บ.หัวเรือ ต.หัวเรือ อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม	พ.ศ 2437	122 ปี	ไม่มีเสารับปีกนก
วัดสุวรรณนิคคลี	บ.ธนบุรี ต.ห้วยโพธิ์ อ.เมือง จ.กาฬสินธุ์	พ.ศ 2459	100 ปี	ไม่มีเสารับปีกนก
วัดโพธิ์ชัย	บ.โพน อ.คำม่วง จ.กาฬสินธุ์	พ.ศ 2460	99 ปี	มีเสารับปีกนก
วัดศรีสุข	บ.ช้อยใหญ่ อ.เมืองสรวง จ.ร้อยเอ็ด	พ.ศ 2464	95 ปี	ไม่มีเสารับปีกนก

ตารางที่ 1 ตารางแสดงปี พ.ศ. ที่มีการสร้างสิมและช่วงอายุสิมในจังหวัดมหาสารคาม จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดขอนแก่น

จากศึกษาการแบ่งเกณฑ์ช่วงอายุที่ปรากฏหลักฐานในจารึกเอกสารที่กล่าวถึงรวมถึงพิจารณาพร้อมกับการสัมภาษณ์ผู้รู้และผู้เกี่ยวข้องในท้องถิ่น อีกทั้งจากประวัติวัดและประวัติชุมชนโดยนำมาจัดลำดับก่อน หลังพบว่าประวัติและความเป็นมาของสิมโปร่งในอีสานกลางสามารถแบ่งช่วงอายุสิมได้อย่างกว้างๆ โดยเริ่มตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 24 ถึง พุทธศตวรรษที่ 25 ซึ่งอยู่ในช่วง พ.ศ 2300 - 2500 ซึ่งมีอายุสิม 259 - 95 ปี สามารถแบ่งช่วงอายุสิมแบบกว้างๆโดยใช้กรอบแนวคิดการแบ่งช่วงอายุของ ขวลิขิต อธิปัตยกุล (2559) มาเป็นกรอบในการแบ่งช่วงอายุสิมโปร่งในอีสานกลาง จึงสามารถสรุปข้อมูลได้ดังนี้

1. พ.ศ 2300-2349 สิมกลุ่มนี้มีรูปแบบเป็นสิมที่ถือว่ามีขนาดเล็ก ประมาณ 2 ช่วงเสา ขนาดประมาณ กว้าง 4 เมตร ยาว 6 เมตร หลังคาทรงจั่วชั้นเดียว ไม่นิยมทำเสารับปีกนกก่ออิฐฉาบปูน ชะทายโครงสร้างเสาและหลังคาเป็นไม้ทั้งหมดนิยมมุงหลังคาเป็นเกล็ดมีลักษณะโปร่งก่อผนังด้านหลังพระประธานถึงบริเวณขอบหน้าบันสิ่งที่โดดเด่นเป็นพิเศษ คือ สิม วัดโพธิ์ชัยหลุบใน ซึ่งผนังด้านหลังพระ ประธานเปิดโล่งผนังสูงเฉพาะส่วนกลางหลังพระประธานและลดหลั่นเป็นชั้นบันไดคล้ายรูปทรงสามเหลี่ยมส่วนผนังด้านข้างนิยมลดหลั่นเป็นชั้นบันไดลงมาไม่มีการก่อผนังที่บ้ทั้งหมดทั้งด้านหลังและด้านข้าง การลด หลั่นของชั้นบันไดของสิมกลุ่มนี้จะมีลักษณะลดหลั่นหลายชั้นมากกว่าสิมกลุ่มอื่น ขนาดเท่ากันอิฐ 1 ก้อน

2. พ.ศ 2350-2399 สิมกลุ่มนี้มีรูปแบบถือเป็นสิมขนาดเล็ก เช่นเดียวกับสิมกลุ่มแรก ขนาดประมาณ 2 ช่วงเสา ฐานและเรือน ก่ออิฐฉาบปูนชะทายโครงสร้างเสาและหลังคาเป็นไม้ทั้งหมด แต่เริ่มมีพัฒนาการมุงหลังคาด้วยกระเบื้องดินขอและโครงสร้างหลังคา พบเห็นหลังคาทรงจั่วชั้นเดียวมีเสารับปีกนกมากขึ้น ผนังด้านหลังปิดทึบถึงชายหน้าบัน เช่นเดียวกันกับสิมกลุ่มที่ 1 และผนังด้านข้างยังคงลดหลั่นลงมาตั้งแต่ช่วงเสาห้องที่ 1 ลดหลั่นต่อจากผนังด้านหลังแต่ที่พบเห็นแตกต่างและเริ่มมีพัฒนาการไปสู่สิมกลุ่มที่ 3 คือวัดทองศรี ซึ่งผนังด้านข้างก่อที่บมาถึงเสาห้องที่ 2 แล้วค่อยก่อผนังหลังลดหลั่นเป็นชั้นบันได

3. พ.ศ 2400-2449 พบสิมกลุ่มเป็นจำนวนมากในสิมกลุ่มที่ 4 ซึ่งพัฒนาการของสิมเริ่มมีขนาดใหญ่ขึ้นเพื่อตอบสนองการใช้สอยที่มากขึ้น เห็นได้จากส่วนใหญ่มีขนาด 3 ช่วงเสา ได้แก่ สิมวัดรังษี สิมวัด ไตรภูมิและสิมวัดป่าบ้านชาติ ไม่นิยมทำเสารับปีกนกฐานสูงลักษณะรูปทรงฐานบัวคว่ำบัวหงาย ก่ออิฐฉาบปูนชะทวยโครงสร้างเสาและหลังคาเป็นไม้เช่นเดียวกับสิมโปรงกลุ่มที่ 1,2 นิยมมุงกระเบื้องแป้นเกล็ดและกระเบื้องดินขอในบางวัด เริ่มพบเห็นรายละเอียดและส่วนตกแต่งที่มากขึ้น ได้แก่ หน้าบัน อังผึ้งและคันทวย คันทวย นิยมแกะสลักรูปนาค ส่วนผนังด้านข้างก่อทึบมาจนถึงช่วงเสาที่ 2 จากนั้นจึงลดหลั่นเป็นชั้นบัน ซึ่งมิลักษณะของชั้นบันโคกที่ใหญ่ขึ้นและเริ่มมีน้อยชั้นลงจากสิมกลุ่ม 1,2

4. พ.ศ 2450-2499 พบเห็นสิมที่มีขนาดใหญ่ขึ้นจากสิมกลุ่มที่ 1, 2, 3 ที่วัดสุวรรณนิคคสิมซึ่งมีขนาดโดยประมาณ กว้าง 6 เมตร ยาว 8 เมตร และพบการตกแต่งที่มีลักษณะปราณีตและอ่อนช้อยมากขึ้น จากสิมกลุ่มที่ 3 ซึ่ง พบเห็นที่วัดศรีสุข ซึ่งมีรายละเอียดการตกแต่งดังต่อไปนี้ หน้าบัน อังผึ้ง คันทวย และการตกแต่งอังผึ้งแกะสลักแฝงคติธรรมเข้าไปด้วยในส่วนบริเวณอังผึ้ง

กล่าวโดยสรุปคือพบว่า สิมโปรงจะอยู่ในช่วง พ.ศ 2300 - 2500 ซึ่งสิมโปรงที่พบมีอายุอยู่ประมาณ 259 - 95 ปี พบมีความหนาแน่นในชุมชนดั้งเดิมของชนบทที่อยู่ห่างไกลเมืองใหญ่การที่พบ สิมโปรงปรากฏอยู่ทั่วไปค่อนข้างมีจำนวนมากในท้องถิ่นอีสานตอนกลาง ถือว่าสิมโปรงเป็นสิมพื้นถิ่นที่นิยมสร้างตามแบบประเพณีของชาวอีสานในอดีตอีกรูปแบบหนึ่ง

การสืบทอดรูปแบบสิมโปรง มีลักษณะยังคงเดิมมีวิวัฒนาการเพียงเล็กน้อยแต่ยังคงลักษณะรูป แบบเดิม คือ เป็นสิมโปรงที่ไม่ปิดทึบผนังด้านข้างและนิยมก่อเป็นชั้นบันได รูปแบบสิมโปรงรวมทั้งโครงสร้างและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมมีเอกลักษณ์พื้นถิ่น ที่แสดงออกถึงความเรียบง่ายตรงไปตรงมาสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางภูมิอากาศและเศรษฐกิจของชุมชนอีสานในท้องถิ่น

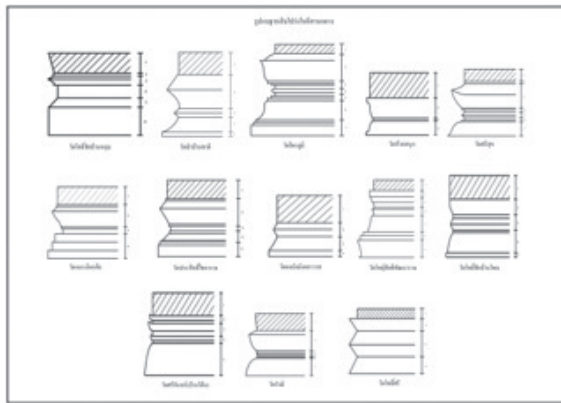
6.2 อัตลักษณ์ของสิมโปรงในอีสานกลาง

ในการทำวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกใช้เกณฑ์การศึกษารูปแบบทาง

ศาสนาจารย์ของอีสาน วิโรฒ ศรีสุโร (2536) ดังนี้ คือ 1. โครงสร้างและสัดส่วน 2. วัสดุและเทคนิคการก่อสร้าง 3. รายละเอียดและการตกแต่ง โดยแต่ละด้านจะศึกษา อัตลักษณ์ส่วนฐาน เรือน และยอด จากการลงพื้นที่ภาคสนามผู้วิจัยได้ค้นพบอัตลักษณ์ของสิมโปรงในอีสานกลางดังนี้

6.2.1 อัตลักษณ์ด้านโครงสร้างและสัดส่วน

- 1) ฐาน คือ บริเวณแอวชั้น ซึ่งจากการศึกษาโครงสร้างของฐาน

ภาพประกอบที่ 1 ฐานสิมโปรงในอีสานกลาง

ฐาน จากการศึกษาศิลปะสามารถแยกฐานออกได้ 2 ประเภท ขวลิต อธิปัตยกุล (2559)

1. กลุ่มสิมโปรงแบบฐานสูง

กลุ่มสิมโปรงแบบฐานสูงนิยมทำเป็นฐานสูงโดยจะยึดส่วนของบริเวณบัวคว่ำเหนือหน้ากระดานล่าง ให้กว้างขึ้นแล้วจึงต่อด้วยเส้นลาดบัวแล้วจึงค่อยเป็นชุดบัวคว่ำบัวหงาย สิมกลุ่มฐานสูงจะไม่นิยมประดับคันทวยและไม่มีปีกนก แต่อย่างใดถือว่าเป็นรูปแบบอัตลักษณ์สิมโปรงก่อนที่จะพัฒนาการเป็นสิมโปรงแบบมีมุขหน้าและมีเสารับปีกนก

2. กลุ่มสิมโปรงแบบฐานเตี้ย

กลุ่มสิมโปรงแบบฐานเตี้ยกลุ่มนี้ มีโครงสร้างฐานคล้ายกับกลุ่มฐานสูงแต่สัดส่วนจะมีลักษณะไม่สูง เท่ากับกลุ่มฐานสูงและมีความสมส่วนมากขึ้น โดยเฉพาะทางด้านข้างทั้ง 2 ฝั่งจะมาเป็นชั้นบันไดยกระดับ ไปจนถึงกับผนังด้านหลังพระประธาน กลุ่มรูปแบบนี้กระจายตัวอยู่มากในอีสานกลางถือได้ว่ากลุ่มรูปแบบฐานเตี้ยเป็นอัตลักษณ์ของสิมโปรงในอีสานกลาง

2) เรือน

มีแปลนรูป 4 เหลี่ยมผืนผ้าขนาดไม่เกิน 3 ช่วงเสา พื้นที่ภายในใช้สอยได้ไม่เกิน 20 ตารางเมตร ไม่นิยมทำผนังทึบมักก่ออิฐสูงเป็นชั้นบันไดไปทางค์พระประธานเฉพาะด้านหลังพระประธาน จะก่อผนังปิดทึบเพียงด้านเดียว ส่วนบริเวณที่อาสนะสงฆ์จะก่อขึ้นมาล้อมรอบเพียงไม่เกิน 50 เซนติเมตร ด้านทางเข้าจะเป็นช่องแทนประตูปิดเปิด ตามภาพประกอบดังนี้

ภาพประกอบที่ 2 ภาพด้านหน้า ด้านข้าง และแปลนสิม ในอีสานกลาง

3) ยอด

โครงสร้างหลังคาเป็นโครงสร้างไม้ทั้งหมดประกอบด้วยวัสดุผนังซึ่งแต่เดิมมุงด้วยดินขอ (กระเบื้องดินเผา) หรือแป้นเกล็ด (กระเบื้องไม้) ต่อมาบางแห่งเปลี่ยนมามุงสังกะสีในภายหลัง ส่วนประกอบหลักที่สำคัญ ของการมุงดินขอและกระเบื้องไม้ซึ่งเป็นวัสดุขนาดสั้น จึงมีความจำเป็นต้องใช้ไม้ระแนงและกลอนโดยมี แปกไกรรองรับด้วยโครงสร้างจั่วซึ่งประกอบด้วยจันทัน ตั้ง ช่อและมีเสาไม้ที่อยู่ ใน ผนังและฐาน ตั้ง เอียง เข้าด้านในเล็กน้อยเพื่อรับโครงสร้างหลังคาจะยาวที่สุดที่แปหัวเสาจากนั้นจะไต่ไต่ยื่นออกไปรับเชิงชาย โดยมีกลอนเป็นไม้กว้าง 3 นิ้ว หนาประมาณ 1 นิ้ว วางทับบนตัวแปสุดท้ายที่ขึ้นชาย เนื่องจากกลอนเป็นไม้มีลักษณะบาง จึงช่วยทำให้ปีกหลังคาส่วนล่างโค้งเพื่อความงามให้แก่รูปทรงหลังคาหลังคาสามารถจำแนก ตามความแตกต่างของรูปแบบดังนี้

1) หลังคาทรงจั่วชั้นเดียวไม่มีปีกนกเป็นลิมโบร่งที่มีรูปแบบเรียบง่ายที่สุดมีลักษณะด้านหน้าที่เป็น บันไดขึ้นไปมามีเพิงลาดลงมามีเสารับ เพื่อเป็นกันสาด ข้อเสียของชายคามักจะสั้นเกินไปไม่สามารถปกป้องพื้นที่ภายในตัวลิมได้มากนัก ฝนหรือแดดสามารถเข้าถึงตัวลิมได้โดยง่าย ทำให้ลิมชำรุดทรุดโทรม เหตุผลที่ไม่ทำชายคายื่นยาวออกมา เนื่องจากช่างในช่วงเวลานั้นไม่นิยมทำแขนง

2) ส่วนลิมแบบที่สองที่สามารถแก้ปัญหาฝนและแดดซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากประสบการณ์ การใช้งานจึงทำให้เกิดการพัฒนาลิมที่มีหลังคาทรงจั่วชั้นเดียว มีเสารับปีกนกโดยรอบเพื่อเป็นการปกป้องคงรักษาให้ลิมมีอายุการใช้งานที่นานมากขึ้น

6.2.2 อัตลักษณ์วัสดุและเทคนิคการก่อสร้าง

1) ฐาน, เรือน จะเป็นส่วนที่ใช้วัสดุและโครงสร้างเดียวกัน นั่นก็คือ อิฐ

1) อิฐ เป็นอิฐที่ใช้ดินเหนียวในชุมชน มีส่วนประกอบของดินเหนียวทรายและซิลิกา ตามธรรมชาติ ใช้น้ำ มาคลุกน้ำและย่ำให้เข้ากัน หรือผสมขี้เถ้าหรือแกลบเพื่อป้องกันการบิดตัวเมื่อเผาแล้วขนาดมีตั้งแต่กว้าง 10 - 15 เซนติเมตร ยาว 17-25 เซนติเมตรและหนาตั้งแต่ 7-10 เซนติเมตร แล้วแต่ประเภทของการใช้งาน

อิฐในภาคอีสานแบ่งได้ 2 ชนิด ชนิดอิฐดิบ, ชนิดอิฐสุก

2) **ปูน** ช่างพื้นบ้านอีสานในอดีตได้คิดค้นการทำปูนฉาบและปูนปั้น ขึ้นมาเองเรียก “ปะทาย” หรือ “ชะทาย” หากเป็นปูนฉาบหรือสอ๊กเรียกว่า “ชะทายโบก” มีส่วนผสมของปูนขาว 5, ทราย 7, น้ำอ้อย 2, น้ำหน้ำ (โค-กระปือ) 1, ยางบง 9, หากใช้ปูนลាយ เรียก “ชะทายเพชร” มีส่วนผสมของปูน 2, ทราย 5, น้ำมะขาม 2, น้ำมันยาง 1, ใช้ปั้นลวดลายไม่ติดมือ

2) **ยอด** โครงสร้างของหลังคาทั้งหมดจะใช้ไม้เนื้อแข็ง เช่น เดียวกันกับ ไม้บริเวณเสา เพราะโครงสร้างหลังคาเป็นส่วนสำคัญที่ปกคลุมหลังคา และรับ น้ำหนักของวัสดุที่ใช้มุงหลังคา จึงจำเป็นต้องใช้ไม้ที่มีความแข็งแรง เช่น ไม้เต็งรัง ซึ่งถือได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ของลิมโป่งในอีสาน เนื่องจากพบลิมทั้ง 15 วัด โครงสร้าง หลังคาทำจากไม้ทั้งหมด

ไม้ จึงถือได้ว่าเป็นวัสดุพื้นถิ่นที่หาได้ง่ายในอดีต ในการสร้างบ้านเรือน ไปจนถึงศาสนาคาร โดยเป็นไม้จากพื้นที่ในชุมชน อาคารหนึ่งหลังประกอบด้วยไม้ ทั้งหมดเริ่มตั้งแต่เสาถึงหลังคาและส่วนตกแต่ง มักนิยมใช้ไม้เช่นเดียวกันโดยใช้ไม้ เต็งรัง โครงสร้างใช้ไม้ตะเคียน ประดู่ มะค่าเนื่องจากเป็นไม้ เนื้อแข็งซึ่งมี ความคงทน แข็งแรงมากและด้วยสรรพคุณของไม้ที่มีความแข็งแรงมาก จึงเป็นข้อดีที่ปลวก ไม่สามารถกินไม้ประเภทนี้ได้ จึงทำให้ลิมมีอายุการใช้งานที่นานและยังสามารถ พบเห็นและยังหลงเหลืออยู่จนถึงปัจจุบัน

วัสดุที่ใช้มุงหลังคา พบ 2 ลักษณะได้แก่ หลังคามุงด้วยแป้นเกล็ด (กระเบื้องไม้), หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินขอ

6.2.3 อัตลักษณ์รายละเอียดและการตกแต่ง

1) **ฐาน (แฉกขัน)** ก่ออิฐทำเป็นบัวคว่ำ-บัวหงายมักจะสูงชัน กว้างฐาน โปสต์ของภาคกลางส่วนใหญ่นิยมทำ เป็นลักษณะฐานปากพานทำเลียนรูปพานหรือ โดกใส่ข้าวของต่างๆ ในพิธีกรรมพื้นบ้านอีสานจากการศึกษาพบว่า ลิมโป่งทุกหลัง ในอีสานกลางมีลักษณะเดียวกันนี้ทั้งหมด ซึ่งแยกลักษณะเป็นฐานเดี่ยวและฐานสูง

บันได มักมีบันไดทางขึ้นเพียงด้านเดียว และพบเห็นบางหลังทำทวารบาลปูนปั้นเป็นสัตว์เฝ้าบันได เช่น เป็นตัว จระเข้ จากการศึกษา พบที่สิมโป่ง วัดรังษี

ซุกชี ส่วนแทนประดิษฐานพระประธานภายในตัวสิมนิยมก่ออิฐถือปูน มีรูปแบบฐานแฉวงชันปาก พานสัดส่วนของการลดเหลี่ยม บัวคว่ำบัวหงายเช่นเดียวกับฐาน

2) เรือน

ประตู ไม่นิยมทำประตูจะเป็นเพียงการเจาะช่องทางเข้าสำหรับให้เข้า-ออกเท่านั้น และจากการศึกษา จะพบมีประตูทางเข้าทำจากไม้เพียงหนึ่งวัดคือ วัดรังษี บ้านหัวเรือ ตำบลหัวเรือ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

หน้าต่าง ตัวอาคารจะโปร่งไม่ปิดทึบทั้งหมดทำให้อากาศถ่ายเทได้สะดวกดังนั้นสิมโป่งที่พบเห็น ส่วนใหญ่จึงไม่มีหน้าต่าง ซึ่งจากการศึกษาพบเห็นการก่อสร้างหน้าต่างที่วัดรังษีและวัดโพธิ์ศรีเท่านั้น

คันทวย ส่วนนี้เป็นลักษณะพิเศษของสิมอีสานที่ไม่เหมือนใครจะมีทั้งทวยนาคและทวยแพงจาก การศึกษา สิมโป่งส่วนใหญ่จะเป็นคันทวยนาค ซึ่งจะพบมากในแถบจังหวัดร้อยเอ็ด

ยั้งผึ้ง มีลักษณะเด่นของงานตกแต่งด้านหน้าของสิมอีสานซึ่งมักจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ช่วงเสา 4 ต้นช่วงเสากลางเป็นหน้าบันของจั่วใหญ่ ตรงกับบันไดทางขึ้นยั้งผึ้งจะอยู่สูงกว่าปกติมีการแกะสลักลวดลายทำให้สิมอีสานมีความงามและอ่อนช้อยขึ้น บางหลังด้านหน้ามีเพียงช่วงเสาเดียวตัวยั้งผึ้ง จะยาวตลอด และยังคงทำเลียนแบบคล้ายอย่างแรกเช่นกัน จากการศึกษาพบที่วัดศรีสุขและวัดไตรภูมิ

ฮูปแต้ม สิมโป่งไม่นิยมวาดฮูปแต้มจากการศึกษาพบเพียงวัดประสิทธิ์ไชยารามแต่ได้จางไปมาก แล้วเนื่องจากลักษณะของสิมโป่งที่เปิดโล่งทำให้ภาพไม่ได้รับการปกป้องเท่าที่ควร

พระประธาน ส่วนมากพบพระพุทธรูปปางมารวิชัยลักษณะแบบพื้นบ้านซึ่งมีลักษณะเรียบง่าย ไม่ได้สัดส่วน และยังพบพระพุทธรูปที่ได้รับอิทธิพลจากเวียงจันทน์ เช่น วันบ้านโด้น

ฐานชุกชี ฐานชุกชีติดกับผนังด้านหลังพระประธานยื่นออกมาเพียงเล็กน้อยเพื่อวางพระประธาน

พระพุทธรูปไม้ มีลักษณะแข็งกระด้างมีลายละเอียดที่ไม่ได้ส่วน มีลักษณะแข็งที่พระพักตร์ไม่กลม พระหัตถ์และพระบาทใหญ่ นิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาทแข็งตรงพระกรรมเป็นแท่งหนาเพื่อไม่ให้หักชำรุด ง่ายลวดลายที่ฐานมีหลายแบบแตกต่างกันออกไปตามฝีมือช่างนิยมแกะสลักจากไม้ต้นโพธิ์ไม้มะขาม ไม้ขนุน ไม้จันทร์หอม เป็นต้น

3) ยอด

ช่อฟ้า ในสิมโปรงพบเห็นไม่มากนักจากการศึกษาพบที่วัดกลางโคกคือ ช่อฟ้าทรงปราสาท

โหง ในสิมโปรงพบเห็นไม่มากนักจากการศึกษาพบที่วัดวัดศรีสุขรูปทรงเศียรนาค

ลำยอง “นาคสะดุ้ง” แต่สิมอีสานมักนิยมทำเรียบเป็นแบบ “แบนกลม” แกะสลัก เป็นตัวนาคเกี่ยว หางต่อหัวกันอย่างสนุกสนานจากการศึกษาพบที่วัดไตรภูมิ

หางหงส์ สลักเป็นหัวพญานาค บางแห่งพบเห็นเป็นลายก้านดอก (กนกหัวม้วน) จากการศึกษ จะพบในหลายวัด เช่น วัดกลางโคกคือ, วัดไตรภูมิ, วัดศรีสุข

เชิงชาย บางแห่งแกะสลักเป็นลายเครือเถาประดับระจกกลมจากการศึกษาพบที่วัดกลางโคกคือ

หน้าบัน หรือ “สีหน้า” ของสิมโปรงในอีสานกลางนิยมทำเป็นลายตาเวนหรือเป็นดวงตะวัน ส่องแสงเป็นรัศมีติด ระจกประดับประดุดูความสว่างไสว สดใสซึ้งวาลแห่งดวงพระทีป คือ ปัญญาของ ผู้ใส่ใจในพระธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจากการสำรวจพบว่าสิมโปรงในอีสานเกือบทุกวัดจะมีการ ประดับตกแต่ง หน้าบันหรือสีหน้าในลักษณะเดียวกันตามภาพประกอบดังนี้

ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐

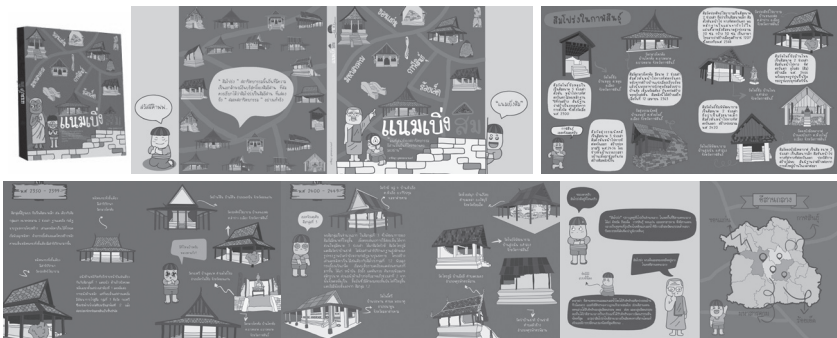
ภาพประกอบที่ 3 ส่วนตกแต่งสัมิโปร่งในอีสานกลาง

6.3 การออกแบบหนังสือภาพประกอบอัตลักษณ์สัมิโปร่งในอีสานกลาง

แนวทางการออกแบบเน้นการอนุรักษ์ คือ การที่จะศึกษาอัตลักษณ์สัมิโปร่งในอีสานกลาง ซึ่งเป็นการรวบรวมอัตลักษณ์สัมิโปร่งในอีสานกลาง เพื่อเป็นการอนุรักษ์และเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรมสืบต่อมรดกทางวัฒนธรรม และเป็นการเผยแพร่อัตลักษณ์สัมิโปร่งในอีสานกลางต่อเยาวชนอายุ 14 -18 ปี เพื่อเผยแพร่ความรู้และความเข้าใจคุณค่าของอัตลักษณ์สัมิโปร่งในอีสานกลางคุณค่าของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เป็นการอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมอีสาน ผู้วิจัยจึงเลือกการวาดภาพการ์ตูน ซึ่งเป็นภาพสเกตช์ ลายเส้นหรือภาพระบายสี ที่เขียนขึ้นเพื่อลดทอนความเป็นวิชาการ กล่าวคือ น้อยกว่าหรือมากกว่าความเป็นจริง การ์ตูนเป็นภาพที่ให้ความคิดสร้างสรรค์จินตนาการและอารมณ์ เฟลิดเฟลินต่อผู้อ่าน ผู้ดูสร้างเค้าโครงเรื่องให้สนุกและน่าสนใจภาพทุกอย่างต้องเป็นภาพวาดง่ายๆ แต่สามารถสื่อความเข้าใจและความรู้สึก นึกอย่างมีชีวิตชีวาเหมาะกับกลุ่มเป้าหมาย เนื่องจากภาพการ์ตูนสามารถดึงดูดความสนใจกลุ่มเป้าหมายได้ดีที่สุดที่ต้องการอ่านหนังสือ

ภาพประกอบที่มีภาพขยายตัวอักษร เพื่อความไม่น่าเบื่อลดความเป็นวิชาการ หรือ เนื้อหาดำเนินเรื่องผ่านตัวละคร เพื่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินในการอ่าน ให้ดูอ่านง่ายมากยิ่งขึ้น และเลือกใช้ตัวอักษรแบบตัวเขียนซึ่งมีลักษณะคล้ายกับการเขียนด้วยลายมือ มีขนาดเส้นอักษรหนาบาง แตกต่างกันเพื่อให้ลดความเป็นวิชาการ ลง จากนั้นได้สร้างเค้าโครงเรื่องจากการนำข้อมูลจากการสำรวจ และการลงพื้นที่ที่ภาคสนาม คือ จากเอกสารข้อมูล การสัมภาษณ์ จดบันทึกและถ่ายภาพมารวบรวม และจัดลำดับความสำคัญตามเนื้อหาที่ได้กำหนดไว้โดยมีตัวละครดำเนินเรื่องไปในทุกช่วงของแต่ละบทโดยตัวละคร จะสนทนาตั้งคำถามเพื่อโยนให้เข้ากับข้อมูลเพื่อความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการสำรวจและการลงพื้นที่ภาคสนาม คือ จากเอกสารข้อมูล การสัมภาษณ์ จดบันทึกและถ่ายภาพมารวบรวมจัดลำดับความสำคัญตามเนื้อหาที่ได้กำหนดไว้โดยคำนึงถึงการให้ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงผ่านภาพประกอบ และการบรรยายได้ภาพ ด้วยภาษาที่ไม่เป็นทางการเพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจ ในเนื้อหาที่ผู้วิจัยต้องการจะสื่อสารให้เห็นถึงประวัติความเป็นมาและอัตลักษณ์ของสิมโปรงในอีสานกลาง

ภาพประกอบที่ 4 หนังสือภาพประกอบอัตลักษณ์สิมโปรงในอีสานกลางที่เสร็จสมบูรณ์

7. สรุปผลการวิจัย

ในการวิจัยเรื่องการออกแบบหนังสือภาพประกอบอัตลักษณ์สิมโปรงในอีสานกลางผู้วิจัยได้ลงพื้นที่วิจัยในคืออีสานกลาง ได้แก่ จังหวัดร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคาม โดยใช้เครื่องมือการวิจัย คือแบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์กับกลุ่มเป้าหมายผู้รู้ ผู้เกี่ยวข้อง สามารถสรุปผลวิจัย ได้ดังนี้

7.1 ประวัติความเป็นมาของสิมโปรงในอีสานกลาง

ประวัติความเป็นมาของสิมโปรงในอีสานกลางซึ่งประกอบไปด้วย 4 จังหวัด มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ขอนแก่น กาฬสินธุ์ พบประวัติและความเป็นมาของสิมโปรงในอีสานกลางสามารถแบ่งช่วงอายุสิม ทั้งหมดอยู่ในช่วง พ.ศ 2300 - 2500 ซึ่งมีอายุระหว่าง 259 - 95 ปี ออกเป็น 4 ช่วงใหญ่ๆ 1.พ.ศ 2300-2349 สิมกลุ่มนี้มีรูปแบบเป็นสิมที่ถือว่ามีขนาดเล็กประมาณ 2 ช่วงเสา ขนาดประมาณกว้าง 4 เมตร ยาว 6 เมตร หลังคาทรงจั่วชั้นเดียวไม่นิยมทำเสารับปีกนก ก่ออิฐฉาบปูน ชะทายโครงสร้างเสาและหลังคาเป็นไม้ทั้งหมดนิยมมุงหลังคาแป้นเกล็ดมีลักษณะโปรงก่องนึ่งด้านหลังพระประธานถึงบริเวณขอบ หน้าบันสิ่งที่โดดเด่นเป็นพิเศษ คือ สิมวัดโพธิ์ชัยหลุบในซึ่งผนังด้านหลังพระประธานเปิด โถงผนังสูงเฉพาะ ส่วนกลาง หลังพระประธานและลดหลั่นเป็นชั้นบันไดคล้ายรูปทรงสามเหลี่ยมส่วนผนังด้านข้าง นิยมลดหลั่นลงมาเป็นชั้นบันไดไม่มีการก่อผนังการลดหลั่นของชั้นบันไดของสิมกลุ่มนี้มีลักษณะลดหลั่นหลายชั้นขนาดเท่าก่อนอิฐ 1 ก้อน สิมที่พบได้แก่ วัดโพธิ์ชัย บ้านหลุบใน และวัดดงบังมิ่งคลาวาส 2.พ.ศ 2350 - 2399 สิมกลุ่มนี้มีรูปแบบถือเป็นสิมขนาดเล็ก เช่นเดียวกับสิมกลุ่มแรกขนาดประมาณ 2 ช่วงเสา ฐานและเรือน ก่ออิฐฉาบปูนชะทายโครงสร้างเสาและหลังคาเป็นไม้ทั้งหมดเริ่มนิยมมุงหลังคาด้วย กระเบื้องดินขอและโครงสร้างหลังคา พบเห็นหลังคทรงจั่วชั้น เดียวมีเสารับปีกนก มากขึ้นผนังด้านหลังปิดทึบถึงชายหน้าบัน เช่นเดียวกันกับสิมกลุ่มที่ 1 และผนังด้านข้างยังคงลดหลั่นลงมาตั้งแต่ช่วงเสาห้องที่ 1 ลดหลั่นต่อจากผนังด้านหลัง แต่ที่พบเห็นแต่ต่างและเริ่มมีพัฒนาการไปสู่สิมกลุ่มที่ 3 คือวัดกองศรี ซึ่งผนังด้านข้างก่อ ทึบมาถึงเสา ห้องที่ 2 แล้วค่อยก่อผนังหลังลดหลั่นเป็นชั้นบันไดสิมที่พบในกลุ่มนี้

ได้แก่ วัดกลางโคกค้อ วัดประสิทธิ์ไชยาราม วัดบ้านโต้นและวัดกองศรี 3.พ.ศ 2400-2449 พบสิมกลุ่มเป็นจำนวนมากใน สิมกลุ่มที่ 4 ซึ่งพัฒนาการของสิมเริ่มมีขนาดที่ใหญ่ขึ้นเพื่อตอบสนองการใช้สอยเห็นได้จาก ส่วนใหญ่มีขนาด 3 ช่วงเสา ได้แก่ สิมวัดรังษี สิมวัดไตรภูมิและสิมวัดป่าบ้านชาติไม่นิยมทำเสารับปีกนกรฐานสูงลักษณะรูปทรงฐาน บัวคว่ำ-บัวหงาย ก่ออิฐฉาบปูนชะทวยโครงสร้างเสาและหลังคาเป็นไม้ เช่นเดียวกับสิมโป่งกลุ่มที่ 1,2 นิยมมุงกระเบื้องแป้นเกล็ดเริ่มพบเห็นบรายละเอียดและส่วนตกแต่งที่มากขึ้น ได้แก่ หน้าบัน ฮังผึ้งและคันทวย คันทวยนิยมแกะสลักรูปนาค ส่วนผนัง ด้านข้างก่อก่อทึบมาจนถึงช่วงเสาที่ 2 จากนั้นจึงลดหลั่นเป็น ชั้นบันไดซึ่งมีลักษณะของชั้นบันไดที่ใหญ่ขึ้นและเริ่มมีน้อยขึ้น ลงจากสิมกลุ่ม 1,2 พบเห็น สิมในกลุ่ม นี้ได้แก่ วัดโพธิ์ศรี วังรังษี วัดไตรภูมิ วัดป่าบ้านชาติ วัดโพธิ์พัฒนาราม วัดห้วย สนุก 4. พ.ศ 2450 - 2499 พบเห็นสิมที่มีขนาดใหญ่ขึ้นจากสิมกลุ่มที่ 1,2,3 ที่วัดสุวรรณนิคคลีซึ่งมีขนาดโดยประมาณ กว้าง 6 เมตร ยาว 8 เมตร และพบการตกแต่งที่มีลักษณะปราณีตและอ่อนช้อยมากขึ้นจากสิมกลุ่มที่ 3 ซึ่งพบเห็นที่วัดศรีสุข ซึ่งมีรายละเอียดการตกแต่งดังต่อไปนี้ หน้าบัน ฮังผึ้ง คันทวยและการตกแต่ง ฮังผึ้งแกะสลักแฝงคติธรรมเข้าไป ด้วยในสวนบริเวณฮังผึ้งพบเห็นสิมในกลุ่มนี้ได้แก่ วัดสุวรรณนิคคลี วัดโพธิ์ชัย วัดศรีสุข การสืบทอดรูปแบบสิมโป่ง มีมาช่วงระยะ 200 ปีเศษรูปลักษณะได้เปลี่ยนแปลงเล็กน้อยแต่ลักษณะรูป แบบรวมทั้งโครงสร้างและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของสิมโป่งมีเอกลักษณ์พื้นถิ่นเรียบง่ายตรงไปตรงมาสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางภูมิอากาศและเศรษฐกิจของชุมชนอีสานได้เป็นอย่างดี

7.2 อัตลักษณ์สิมโป่งในอีสานกลาง

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลพบว่าอัตลักษณ์ซึ่งเห็นได้ชัดใน 3 ด้านคือ อัตลักษณ์ด้านโครงสร้าง และสัดส่วน,อัตลักษณ์ด้านวัสดุและเทคนิคการก่อสร้าง, อัตลักษณ์ด้านรายละเอียดและการตกแต่งสามารถสรุปอัตลักษณ์ของสิมโป่งในอีสานกลางได้ดังนี้ได้ดังนี้

7.2.1 **อัตลักษณ์ด้านโครงสร้างและสัดส่วน** ซึ่งมีช่วงเวลายาวนานถึง 259 ปี ซึ่งสรุปอัตลักษณ์ ได้ 3 ด้านดังนี้

1) **ฐาน สิมโปรง**มีทั้งแบบฐานสูงและฐานเตี้ยอยู่ในช่วงเวลาไม่แตกต่างกันมีการถ่ายทอดต่อกันมา การทำฐานสูงอาจเป็นเงื่อนไขของผู้ก่อสร้างที่ต้องการยกพื้นสูง ส่วนฐานเตี้ยได้รับความนิยมในอีสานกลาง ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคาม ซึ่งการพบรูปแบบสิมโปรง ดังกล่าวล้วนเป็นพื้นที่ ที่มีประวัติศาสตร์ของชุมชนอีสานเกิดขึ้นภายหลังจากรัชกาลที่ 1 เป็นต้นมาจึงถือได้ว่า สิมโปรงเป็นสิมพื้นถิ่นยุคแรกที่สุดที่ให้กลายเป็นรูปแบบเฉพาะของภาคอีสานอย่างชัดเจน

2) **เรือน** มีแปลนรูป 4 เหลี่ยมผืนผ้าขนาดยาวไม่เกิน 3 ช่วงเสา พื้นที่ภายในใช้สอยได้ไม่เกิน 20 ตารางเมตรไม่นิยมทำผนังทึบมักก่ออิฐสูงเป็นชั้นบันไดไปหาพระประธานเฉพาะด้านหลังพระประธาน จะก่อผนังปิดทึบเพียงด้านเดียว ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของสิมโปรงถือได้ว่าเป็นอัตลักษณ์สิมโปรงในอีสานกลางอย่างแท้จริง ด้านทางเข้าก็เป็นช่องแทนประตูปิดเปิดแบบพื้นฐานอีสานไม่มีประตู หน้าต่างไม่นิยม เนื่องจากสิมโปรงมีลักษณะโปรงผนังด้านข้างเปิดโล่งจึงไม่นิยมทำหน้าต่าง พบเพียงบางวัดเท่านั้น

3) **ยอด** โครงสร้างหลังคาเป็นโครงสร้างไม้ทรงหลังคานิยมทำทรงจั่วชั้นเดียวหรือ 2 ชั้น ตกแต่ง ลายตาเว้า(ตะวัน)หรืออาจทำเป็นไม้เรียวธรรมดา มีโหงว (ช่อฟ้าและหางหงส์แบบพื้นเมือง หลังคามักจะมุง ด้วยดินขอ (กระเบื้องดินเผา) และแป้นเกล็ด (กระเบื้องไม้) ต่อมาจึงเปลี่ยนมามุงสังกะสีแทนสามารถแบ่งโครงสร้างหลังคาออก ได้ 2 ลักษณะดังนี้

1) หลังคาทรงจั่วชั้นเดียวไม่มีปีกนกเป็นสิมโปรงที่มีรูปแบบเรียบง่ายมีลักษณะด้านหน้าที่เป็นบันไดขึ้น มักมี เียงลาดลงมามีเสารับเพื่อเป็นกันสาดข้อเสียของชายคามักจะสั้นเกินไปหากมีฝนและแดดก็จะสาดเข้า ไปภายในสิมได้โดยง่าย

2) ส่วนลิมแบบที่สองที่สามารถแก้ปัญหาฝนแดดซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่ก่อเกิดจากประสบการณ์การใช้งานจึงทำให้เกิดลิมหลังคาทรงจั่วชั้นเดียว มีเสารับปีกนกโดยรอบเพื่อเป็นการปกป้องคงรักษาให้ลิมมีอายุการใช้ งานที่นานมากขึ้น

7.2.2 อັตลัษณ์วัสดุและเทคนิคการก่อสร้าง

วัสดุในการก่อสร้างเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ตัวลิมแข็งแรงและสวยงามซึ่งสามารถสรุปวัสดุและเทคนิคโดยแยกส่วนเป็น 3 ส่วน ดังนี้ ฐาน เรือน ยอด จะเป็นส่วน

1) ฐานและเรือน

วัสดุที่นิยมก่อเป็นโครงสร้างตัวฐานและเรือน คือ อิฐ ซึ่งเป็นอิฐที่ใช้ดินเหนียว ในพื้นที่มีส่วนประกอบของดินเหนียว ทราย และชิลิก้า ตามธรรมชาติใช้น้ำมาคลุกนํ้ายําให้เข้ากันอาจผสมซีเมนต์หรือแกลบ เพื่อป้องกันการบิดตัวเมื่อเผาแล้ว ชนิดอิฐดิบ ใช้ดินดิบผสมกับแกลบหรือทรายตากแห้งโดยไม่ต้องเผา เมื่อนํ้าไปก่อใช้สอด้วยเลนแล้วฉาบด้วยปูนปะทาย(ปูนขาวผสมทราย,ยางบง,นํ้าหนึ่ง) ทับอีกชั้นหนึ่งเพื่อป้องกันนํ้าฝนซัดสาดข้างนิยมนํ้ามาก่อทำฐานแอมวชันของลิมเป็นส่วนใหญ่ ชนิดอิฐสุก คือ ใช้อิฐดิบที่แห้งสนิท แล้วมาเผาไฟโดยใช้แกลบเป็นเชื้อเพลิง ใช้เตาเผาแบบก่อเรียงกลางแจ้งเผาสุมนานพอควรประมาณ 1 สัปดาห์ อิฐชนิดนี้ นิยมนํ้ามาก่อสร้างมากกว่าชนิดแรกเพราะมีความทนทานกว่า

วัสดุที่ใช้ฉาบบริเวณฐานและตัวเรือ คือ ปูน ช่างพื้นบ้านอีสานในอดีตได้คิดค้นการทำปูนฉาบ และปูนปั้นขึ้นเองเรียก “ปะทาย” หรือ “ชะทาย” หากเป็นปูนฉาบหรือสอก็เรียกว่า “ชะทายโบก” แต่ที่ต่างออกไป คือ ส่วนเสาที่ ตัวเรือนจะต้องมีเสาเพื่อรับนํ้าหนักส่วนหลังคา เสาส่วนใหญ่ของลิมโปร่ง ทำจากไม้

2) ยอด วัสดุบริเวณยอดทั้งโครงสร้างและส่วนตกแต่งนิยมใช้ ไม้ นับเป็นวัสดุพื้นถิ่นที่หาได้ง่าย เสามักนิยมใช้ไม้เต็งรัง โครงสร้างใช้ตะเคียน ประดู่ มะค่า เนื่องจากเป็นไม้เนื้อแข็งซึ่งมีความคงทนแข็งแรง และด้วยสรรพคุณของ

ไม้ที่มีความแข็งแรงมาก สามารถรับน้ำหนักของวัสดุที่ใช้งุมหลังคาได้เป็นอย่างดีและปลวกไม่สามารถกินไม้ประเภทได้ยาก เนื่องจากมีความแข็งเป็นพิเศษจึงทำให้สามารถมีอายุการใช้งานที่นานขึ้น ส่วนของวัสดุงุมหลังคานิยมงุมด้วยแป้นเกล็ด (กระเบื้องไม้) ไม้แคน (ตะเคียน) ไม้ชาด ไม้กุงและหลังคามุงด้วยกระเบื้องดินขอเป็นลักษณะดินเผา

7.2.3 อัตลักษณ์รายละเอียดและการตกแต่ง

สิมโปรงไม่เน้นการตกแต่งมากนักเนื่องจากเน้นเพียงประโยชน์ใช้สอยเพียงเท่านั้นรูปแบบที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์การตกแต่งของสถาปัตยกรรมสิมโปรง แบ่งออกได้ 3 ส่วน เพื่อให้ง่ายในการศึกษา ดังนี้

ฐาน คือ ส่วนของแวงชั้นที่ก่ออิฐฉาบปูนทำเป็นบัวคว่ำบัวหงายและมีท้องกระดานกระดุกงและมี ปูนปั้นทวารบาลเป็นรูปสัตว์เผ่าบ้านไต่เช่น จระเข้พบที่วัดรังษี จังหวัดมหาสารคาม เป็นต้น

เรือน คือ ตัวสิมจะไม่มีการตกแต่งมากเท่าสิมที่บั้งซึ่งในส่วนนี้จะก่ออิฐฉาบปูน เป็นส่วนใหญ่มีส่วนประกอบตกแต่ง เช่น คันทวยนิยมแกะสลักรูปทรงพญานาคและยังฝังนิยมแกะสลักเป็นลวดลายเครือเถา

ยอด คือ ส่วนของหลังคาทั้งหมดจะมีส่วนประดับตกแต่ง ได้แก่ ช่อฟ้านิยมแกะสลักรูปทรงปราสาท โหง้, ลำยอง, หางหงส์, นิยมแกะสลักรูปทรงเศียรของนาคและสีหน้าลายตะเว็น เป็นต้น

กล่าวสรุป คือ สิมโปรง เป็นสิมขนาดเล็กที่มีอายุ 259 - 95 ปี นับเป็นผลงานของสถาปนิก พื้นบ้านอีสานที่สามารถแก้ปัญหาเชิงช่าง เพื่อตอบสนองการใช้สอยตามสภาพแวดล้อมภูมิอากาศของชุมชน จึงได้สร้างศาสนาคารที่มีความโปรง เพื่อสามารถระบายอากาศร้อนของภาคอีสานจนเกิดเป็นอัตลักษณ์สิมโปรง ในอีสานกลางได้อย่างแท้จริงที่มีความเรียบง่ายตอบสนองเพียงประโยชน์ใช้สอย รู้จัก “รู้้อยู่ รู้ดี รู้มี รู้พอ” ตามครรลองในวิถีชีวิตของคนอีสานและถูกต้องตามพุทธปรัชญาที่บ่งเน้นให้สมณะรู้จักใช้ชีวิตอย่างสมถะและละวางจึงสมควรเรียกสิมโปรงว่าเป็นสิมอีสานที่แสดงถึง “สมณะสถาปัตยกรรม” อย่างแท้จริงจึงก่อให้เกิดอัตลักษณ์ซึ่ง

สรุปได้ 3 ประการ 1.ความเรียบง่าย 2.ความ สมถะ 3.ความจริงใจสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่มีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของอีสานกลางโดยแท้จริง

7.3 ออกแบบหนังสือภาพประกอบอัตลักษณ์สิมโปรงในอีสานกลาง

ผู้วิจัยจึงได้นำการออกแบบหนังสือภาพประกอบเพื่อนำมาเป็นสื่อกลางเพื่อให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายเยาวชน ให้ได้มากที่สุดผู้วิจัยจึงมีแนวคิดและมีความสนใจต้องการที่จะศึกษาอัตลักษณ์สิมโปรงในอีสานกลาง ซึ่งเป็นการรวบรวมอัตลักษณ์สิมโปรงในอีสานกลางเป็นครั้งแรก เพื่อเป็นการอนุรักษ์และเรียนรู้มรดกทาง วัฒนธรรม สืบพอดมรดกทางวัฒนธรรม และเป็นการเผยแพร่อัตลักษณ์สิมโปรงในอีสานกลางต่อกลุ่ม เยาวชนเพื่อเผยแพร่ความรู้และความเข้าใจคุณค่าของอัตลักษณ์สิมโปรงในอีสานกลางคุณค่าของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็นการอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมอีสานเพื่ออนุชนรุ่นหลังสืบไป

จากผลวิเคราะห์พบว่าความพึงพอใจต่อหนังสือภาพประกอบอัตลักษณ์สิมโปรงในอีสานกลางสรุป ได้ว่าผลการ ประเมินความพึงพอใจพอว่าเยาวชนอายุ 14 - 18 มีความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในเกณฑ์ที่ดี มากเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อมีความพึงพอใจมากที่สุด คือ ด้านการออกแบบหน้าปกด้านการออกแบบรูป เล่มด้านการออกแบบภาพประกอบด้านเนื้อหาด้านภาษาที่ใช้ในหนังสือด้านคุณค่าและประโยชน์ที่ได้รับ จากหนังสืออยู่ในเกณฑ์ที่ดีมากทุกข้อโดยค่าเฉลี่ยคะแนนตามลำดับจากผลการวิจัยข้างต้นโดยรวมเยาวชนมีความพึงพอใจอยู่ในเกณฑ์พึงพอใจมากต่อหนังสือภาพประกอบอัตลักษณ์สิมโปรงในอีสานกลาง

8. ข้อเสนอแนะ

8.1 ข้อเสนอแนะในงานวิจัย

8.1.1 หนังสือภาพประกอบอัตลักษณ์สิมโปรงในอีสานกลางสามารถนำไปใช้เป็นแบบเรียนประวัติศาสตร์หรือ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสานกลาง

8.1.2 ควรมีการสร้าง ความเข้าใจและภาคภูมิใจต่อสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นซึ่งเป็นมรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมของคนในชุมชน

8.2 ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

8.2.1 ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับอัตลักษณ์สิมโปรงอีสานทั้งหมด

8.2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเปรียบเทียบอัตลักษณ์สิมโปรง, สิมทึบ, สิมญวน

9. เอกสารอ้างอิง

ชาวลิต อธิปัตยกุล. (2559). พัฒนาการของศิลปะในอีสาน. อุดรธานี : โรงพิมพ์บ้านเหล่าการพิมพ์.

ตีก แสนบุญ. (2553). อัตลักษณ์ในส่วนตกแต่งองค์ประกอบสถาปัตยกรรมศาสนา **คารพื่นถิ่นไทยอีสาน กับ สปป.ลาว.**ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ถวัลย์ มาศจรัส. (2539). การเขียนหนังสือส่งเสริมการอ่านและหนังสืออ่านเพิ่มเติม. กรุงเทพฯ: เลิฟแอนด์ลิฟเพรส.

นงนุช ภูมาลี. (2552). “สกุลช่างพื้นบ้าน : สิมอีสานในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พรรณธิดา สุวรรณ. (2556). **สิมพื้นแบบบ้านภาคอีสานในเขตเมืองอุบลราชธานี.** กรุงเทพฯ : สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วสันต์ ยอดอิม, (2545). การศึกษาลักษณะรูปแบบสิมอีสานตอนบน. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วิโรฒ ศรีสุโร. (2536). **สิมอีสาน.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้า.

สุวิทย์ จิระมณี. (2533). **สิมพื้นถิ่นภาคอีสานตอนกลาง.** กรุงเทพฯ : สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร.